

Indexering av barn- och ungdomslitteratur

Lathund och riktlinjer

Redaktionen för barnämnesord
Svenska barnboksinstitutet
Odengatan 61
113 22 Stockholm

www.barnboksinstitutet.se
barnamnesord@barnboksinstitutet.se

Senast uppdaterat 190513

Innehållsförteckning

Inledning	3
Allmänna riktlinjer	4
Genre/form	5
Huvudkategorier	5
Övriga kategorier	6
Allmänna ämnesord	7
Flickor och pojkar	7
Kronologiska ämnesord	8
Geografiska ämnesord	9
Personer och gestalter	10
Bilaga 1	11

Inledning

Arbetet med barnämnesord startade 2001 i och med att en specialgrupp bildades, vilken bland annat skulle arbeta fram riktlinjer för indexering av barn- och ungdomslitteratur. Arbetet leddes då av Svensk Biblioteksförening och 2004 presenterades en barnämnesordlista med riktlinjer. Denna text är en uppdaterad och utökad version av tidigare riktlinjer.

Svenska barnboksinstitutet (Sbi) har sedan hösten 2014 det nationella ansvaret för barnämnesorden. På Sbi finns redaktionen för barnämnesorden som arbetar med att utveckla barnämnesorden. Redaktionen arbetar tillsammans med en referensgrupp kring frågor rörande nya barnämnesord. Gruppen sammanträder fyra gånger per år och antar då nya barnämnesord.

Många ord i barnämnesordslistan är de samma som i Svenska ämnesord (SAO). En del skillnader finns vilket beror på att barnämnesordslistan ska fungera för barn och ungdomar samt vuxna som söker barn- och ungdomslitteratur vilket kan vara allt från privatpersoner på folkbiblioteket till studenter och forskare på universitet. Ett exempel är att barnämnesordslistan använder ordet **Urtidsdjur** i jämförelse med **Paleozoologi** som används av Svenska ämnesord.

Barnämnesorden är valda efter vissa principer. Principerna är att orden ska vara vanliga i vardagligt tal, neutrala samt så specifika som möjligt. Många ord har se-hänvisningar vilket gör att man ska kunna hitta det rätta barnämnesordet om man söker på olika synonymer.

En del ord har ett tillägg inom parentes. Då hör parentesen till ämnesordet och är till för att förtydliga ordets betydelse. När det gäller ord som förkortas, akronymer, ska den form som enligt Nationalencyklopedin är korrekt användas.

Barnämnesorden kan ha olika slags former och uttryck beroende på användningsområde. Ord kan förekomma i både singular och plural men vanligast är obestämd form plural t.ex. **Hundar**. Mer abstrakta begrepp och ord skrivs dock i bestämd form singular t.ex. **Döden** och **Hjärtat**.

En del barnämnesord består av flerordsuttryck, där det inte går att med ett ord beskriva ämnet t.ex. **Far och son**, **Leka tre**, **Döda som blir kvar**.

Förslag på nya barnämnesord ska vara förankrade i en specifik titel. Nya förslag samt vilken bok förslaget hör till skickas till:

barnamnesord@barnboksinstitutet.se

Allmänna riktlinjer

Alla godkända barnämnesord finns i Ämnesordsdatabasen i Kungliga bibliotekets verktygslåda. Alla barnämnesord är märkta barn.

<http://www.kb.se/katalogisering/Svenska-amnesord/>

Vid indexering av en bok finns fem fasetter att ha i beaktande.

Genre/form Bokens genre och form. Här återfinns termer för åldersindelning, yttre utförande och innehållslig form.

Ämne Vad boken handlar om.

Plats Var boken utspelar sig.

Tid När boken utspelar sig.

Person Vem boken handlar om.

Försök att ringa in boken med så specifika ämnesord som möjligt. Ett ämne i boken bör motsvara ca 20 % av bokens handling för att det ska generera ett ämnesord.

Riktlinjen är att sätta max tio ämnesord/bok men det kan bli fler om det till exempel tillkommer kronologiska eller geografiska ämnesord. Försök att ringa in vad boken verkligen handlar om. Vissa böcker får få ämnesord, det kan till exempel röra sig om en faktabok som enbart handlar om fotboll.

I vissa böcker kan det finnas någon företeelse som är intressant att ringa in med ett ämnesord, även om boken inte handlar specifikt om det. Ett exempel är en bok som handlar om ett barn som fyller år. Barnet har två pappor och det kan då vara av intresse att sätta t.ex. **Regnbågsfamiljer**. Ställ dig frågan hur en användare kan tänkas söka efter boken du arbetar med. Vilka ord blir då aktuella att ha med?

Använd inte SAO:s ämnesord till barn- och ungdomslitteratur. De ämnesorden används endast till vuxenböcker.

En bok behöver inte få ämnesord från alla fem fasetterna. Bortse från de fasetter som inte är relevanta.

Genre/form

För att underlätta för både användaren och indexeraren har termer för olika barnlitterära kategorier samlats under denna rubrik. Här återfinns även termer för åldersindelning, yttre utförande och innehållslig form. Begreppet genre är alltså inte använt i strikt litteraturvetenskaplig mening.

Listan förtecknar snarare begrepp som är efterfrågade av barn och andra biblioteksbesökare eller som används som hjälpmedel av bibliotekarier. Genre/form-termerna hittar man i en särskild lista på kb.se:

<http://www.kb.se/katalogisering/Svenska-amnesord/genrer-form/>

Huvudkategorier

Det finns 10 huvudkategorier och varje bok tilldelas minst en huvudkategori. När det gäller skönlitterära böcker anger huvudkategorierna oftast vilken ålder boken anses passa. Ålderskategorierna baseras på SAB-systemets åldersklassifikation, dvs Hcf, Hcg och uHc.

Bilderböcker Böcker för barn 0-6 år. Innehåller en kombination av text och bilder med minst en bild på varje uppslag, där bilderna utgör hälften eller mer av boken.

Kapitelböcker Böcker för barn ca 6-9 år, oftast med kapitelindelning. (Hcf)

Mellanåldersböcker Böcker för barn ca 9-12 år. (Hcg)

Ungdomsböcker Böcker för ungdomar från ca 12 år. (uHc, uHce)

Faktaböcker Böcker med fakta för alla åldrar.

Tecknade serier Böcker med tecknade serier för alla åldrar.

Samlingar Böcker som innehåller tre eller flera korta berättelser eller utdrag ur olika berättelser. Flera böcker av samma författare i samma serie samlade i en volym räknas inte som samlingar.

Dramatik Sätts på teater- eller filmmanus.

Sångböcker Böcker som innehåller visor och sånger, ofta med noter.

Poesi Böcker som innehåller dikter eller verser utan sammanhängande berättelse.

Flera huvudkategorier kan kombineras med vissa undantag.

Huvudkategorier som inte ska kombineras med varandra:

Bilderböcker

Kapitelböcker

Mellanåldersböcker

Faktaböcker

Huvudkategorier som kan kombineras med varandra och huvudkategorierna ovan:

Tecknade serier

Samlingar

Poesi

Dramatik

Sångböcker

Övriga kategorier

Huvudkategorierna kompletteras med övriga genre/formtermer. Se länk ovan för listan med samtliga genre/formtermer. Det går bra att ha flera kompletterande genre/formtermer på samma bok.

Exempel: Harry Potter-böckerna är fantasy för åldern 9-12 år. Böckerna får huvudkategorin Mellanåldersböcker samt det kompletterande genre/formtermen Fantasy.

Genre/formtermen Barn- och ungdomslitteratur sätts på alla barn- och ungdomsböcker. Termen läggs sist, efter de andra genre/formtermerna.

Börja läsa/lättläst

Lättlästa böcker sätts på böcker som på något sätt är anpassade för svaga läsare oavsett förlag. Detta ska framgå i bokens paratext.

Börja läsa sätts på böcker för nybörjarläsare. Sätt inte Lättlästa böcker tillsammans med Börja läsa.

Använd inte!

Använd inte Roliga böcker, Humor, Sorgliga böcker och Spännande böcker då dessa anger en subjektiv uppfattning. Om något bibliotek vill använda sig av dessa ämnesord ska de läggas som lokala ämnesord.

Allmänna ämnesord

Ämne, eller de så kallade allmänna ämnesorden, är de ord som specifikt beskriver vad boken handlar om. Vilka teman, känslor, relationer, sociala förhållanden osv. finns i boken? Försök att vara så konkret som möjligt, tänk på 20 % -regeln och vad en användare kan tänkas söka på för att hitta till en specifik bok. Tänk också på om det finns någon företeelse i boken som kan vara av särskilt intresse för en läsare även om företeelsen inte faller inom 20 % -regeln.

Det finns en mängd allmänna ämnesord att välja mellan, alla är sökbara i ämnesordsdatabasen:

<http://www.kb.se/katalogisering/Svenska-amnesord/>

I den ursprungliga barnämnesordslistan som stod klar 2004 (se inledningen) delades de allmänna ämnesorden upp i tretton rubriker, varav varje rubrik innehåller en rad underrubriker. Underrubrikerna är sökbara i ämnesordsdatabasen. Vissa underrubriker kan även användas som ämnesord, detta är då angivet i ämnesordsdatabasen. Se bilaga 1 för alla underrubriker.

Hitta i ämnesordsdatabasen

Du arbetar t.ex. med en faktabok om blommor.

1. Sök upp ett ord t.ex. **Blommor**. Välj system Barn för att filtrera fram endast barnämnesorden.
2. Klicka på **Blommor**, här ser du att Blommors övergripande term är **Växter**.
3. Klicka på **Växter**, här ser du **Växter** i en lång lista över närliggande ämnesord.
4. Klicka på **Växter** som är märkt barn. Då kommer du in i den lista där Växter är rubrik och kan se vilka andra relaterade ämnesord som finns. Här kan

Flickor och pojkar

Ämnesorden Flickor och Pojkar sätts när huvudpersonen uttalat är antingen flicka eller pojke. Det kan även sättas om det till exempel är väsentligt för berättelsen att den handlar om en grupp flickor eller pojkar.

Ange inte kön vid Förmänskligade djur, Levande leksaker eller Levande föremål. Flickor och Pojkar behöver inte heller anges om huvudpersonen är en vuxen person. Flickor eller Pojkar placeras alltid först av de allmänna ämnesorden.

Kronologiska ämnesord

Kronologiska ämnesord används för att beteckna den tid eller den tidsrymd då innehållet i ett verk utspelas. Specifika tidsangivelser kan göras antingen som århundraden eller årtionden. Siffror används alltid.

Ämnesord som utgörs av beteckningen på olika tidsbestämda eller kulturhistoriska epoker eller historiska företeelser används som allmänna ämnesord.

Information om vilka ämnesord som är kronologiska finns i verktygslådan på Kungliga bibliotekets webbplats:

<http://www.kb.se/katalogisering/Svenska-amnesord/>

Exempel

1800-talet – kronologiskt ämnesord

Vikingatiden – allmänt ämnesord

Andra världskriget – allmänt ämnesord

I ämnesordsdatabasen anges om ett ord är kronologiskt eller allmänt.

Geografiska ämnesord

Geografiska ämnesord används om boken utspelar sig på någon speciell geografisk plats. Det kan vara t.ex. länder, städer, landskap, parker, stadsdelar, gator, hav och historiska platser.

Ange i följande ordning: land, landskap i Sverige, städer och särskilda platser. För Stockholm, Göteborg och Malmö behöver inte landskap anges.

Världsdelar anges bara om boken handlar om hela världsdelen, t.ex. en faktabok om Afrika eller en bok som utspelar sig i flera länder i en världsdela.

Som geografiska ämnesord räknas också namn på fiktiva platser. Fiktiv plats anges inom parentes, t.ex. Midgård (fiktiv plats).

I stort sett följer barnämnesordslistan Svenska ämnesords riktlinjer för geografiska ämnesord med några undantag.

Undantag

Storbritannien - Specificera även enskilt land. Är platsen London anges t.ex. följande sträng: *Storbritannien – England – London*

USA - Använd USA istället för Förenta staterna.

Personer och gestalter

Om boken handlar om någon särskild person, verklig eller fiktiv (känd) kan personens namn anges.

Personens namn specificeras med parentestillägget (fiktiv gestalt) eller (mytisk gestalt). Namn på gestalter inom olika religioner eller mytologier har parentestillägg som anger religion eller mytologi. Anvisningar för hur auktoritetsposter för personnamn görs finns i Katalogisatörens verktygslåda under fliken Auktoritetsarbete.

<https://www.kb.se/katalogisering/auktoritetspraxis/>

Om det inte finns auktoritetspost kan man lägga in personen oauktoriserat om man bedömer att det behövs. Kontakta Kungliga biblioteket om du vill auktorisera en fiktiv person:

auktoritetsgruppen@kb.se

Exempel

Sventon, Ture (fiktiv gestalt)
Rödluan (fiktiv gestalt)
Robin Hood (fiktiv gestalt)

Stålmannen (fiktiv gestalt)
Rut (biblisk gestalt)
Faidra (grekisk mytologi)

Bilaga 1

Barnnämnesordslistans underrubriker grupperade i teman. Termerna går att söka på i ämnesordsdatabasen (dock ej de övergripande rubrikerna i denna lista).

Människa, hälsa och sjukdom

Livet
Kroppen
Personlighet och känslor
Sjukdomar
Olyckor och skador
Psykiska sjukdomar
Funktionsnedsättning
Behandlingsformer
Sjukhus och vård

Familj och vardagsliv

Familjen
Vardagsliv
Kläder
Mat och dryck
Relationer
Fester och helger

Skola och läsning

Skolan
Läsning och språk
Skolan
Begrepp

Lek, sport och fritid

Lek
Sport och idrott
Friluftsliv
Resor
Hantverk och pyssel

Kultur och medier

Kultur
Litteratur och skrivande
Cirkus
Massmedier
Musik

Arbetsförhållanden

Arbetsförhållanden
Byggen
Transporter
Handel
Hantverk
Hem och hushåll
Hälsa och sjukvård
Industri
Kommunen
Konstnärliga yrken
Jordbruk och skogsbruk
Media
Militären
Polis- och rättsväsen
Post
Religion
Sjöfart och fiske
Trädgårdar
Vetenskap och forskning

Missbruk, brottslighet och sociala problem

Missbruk och behandling
Brottslighet och övergrepp
Brottslingar
Rättsväsen
Sociala problem

Politik och samhälle

Politiska rörelser
Samhällsfrågor
Invandring och flyktingfrågor
Internationella organisationer
Frihet och förtryck
Krig och fred

Folk och kulturer

Folkgrupper och kulturer
Ungdomskulturer
Nationaliteter

Religion och livsfrågor

Mytologi
Religioner och religiösa rörelser
Religiösa företeelser
Helger och ritualer
Filosofi och livsfrågor

Övernaturligt

Övernaturliga väsen
Övernaturliga fenomen

Djur, natur och miljö

Allmänt och djur
Däggdjur
Fåglar
Kräddjur och groddjur
Fiskar
Småkryp
Blötdjur och kräftdjur
Utdöda djur
Natur
Växter
Året
Klimat
Naturkatastrofer
Miljöfrågor

Teknik och naturvetenskap

Fordon
Teknik
Rymden
Olyckor
Naturvetenskap